

Туренко Олег Станіславович,
доктор філософських наук, доцент
Донецький державний університет внутрішніх справ
e-mail: turenko.oleg1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4635-4731>

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ТЕОРІЯ МИХАЙЛА РЕЙСНЕРА

М. Рейснер розробляв психологічну концепцію триступінчастого розвитку права: первородне інтуїтивне право, правова ідеологія, позитивне право. Завдяки практиці поєднувати в собі методи формування правової ідеології – містичний, естетико-романтичний та раціональний, право стає ключовим важелем розвитку суспільства. Держава є втіленням ідеальних уявлень в житті суспільства і наслідком психологічних чинників та виробничих компромісів. Більшовицький переворот змінив світоглядну позицію вченого. Майже всі його концепти отримують міфологічні ознаки, а відправні ідеї психологічної теорії права – інтуїтивне право індивідів та колективістський пошук сенсів правової ідеології, нівельовані. Рейснеровські візії легітимізували право на знання більшовицької партії, виправдовували її антилюдську практику.

Ключові слова: М. Рейснер, право, держава, правова ідеологія, психологічна теорія права, більшовізм, радянське право.

Turenko O. THE STATE AND LEGAL THEORY OF MYKHAILO REISNER

M. Reisner developed the concept of the three-stage development of law: primordial intuitive law, legal ideology, positive law and defined historical types of law: generic, arbitration, intergeneric, estate, absolutist, bourgeois-constitutional, Soviet. Law is the highest phenomenon of the development of civilization, because it combines three methods of formation of legal ideology: mystical, aesthetic-romantic, and rational, and is the result of a socio-historical compromise of subconscious ideals of humanity – about the good and the just. The state is also the embodiment of ideal ideas in the life of society and is the result of complex socio-psychological factors and production compromises. As a hierarchical structure, the state can be flawed – it serves one social stratum. This error is corrected by the introduction of the principle of the rule of law, a constitutional system or a revolution. The Bolshevik revolution changed M. Reisner's methodological position. Almost all concepts of his theory receive mythological features. Following Lenin's ideas (proletarian dictatorship, non-separation of powers in the Soviets, etc.), the scientist abandoned the key principles of the psychological theory of law – the dominance of the intuitive right of individuals and the peaceful search for the meaning of legal ideology. The ideological paradigm of Bolshevism affirmed the opposite principles: the proletarian dictatorship of law, the violent method of applying legal ideology to the psychology of the masses unable to perceive it.

In his conclusions about the historical fate of the communist state and law, M. Reisner uses the Hegelian concept of “collapse of historical development” and proposes to return the communist community to the primitive ancestral forms of human life. The project of “return” did not envisage an individualized sense of dignity, but offered a collective mythology of the “conscience of the workers”. This concept gave the Bolshevik Party the right to determine the expediency of application, methods and meanings of the “intuitive right of the proletariat”. Using M. Foucault's theories of power, we can say that Reisner's visions gave the Bolshevik Party a monopoly on knowledge, the right to define social and legal concepts of just and good.

Key words: M. Reisner, law, state, legal ideology, psychological theory of law, Bolshevism, Soviet law.

Постановка проблеми. Хосе Ортега-і-Гасет не одноразово пропонував змінити об'єкти дослідження тератології – з тварин на історичних виродків людства, політичних діячів, метою життя яких було досягнення абсолютної влади. Наслідком цієї мети була втрата не тільки основ моралі, але і розумності – у своїй практиці вони переворювалися в божевільних, що опинилися в полоні своїх волюючих фантазмів. Шляхом пропонованим іспанським філософом пішли М. Бердяєв Х. Арендт і Е. Фромм, які розкривали світоглядні патології лідерів більшовізму і німецького націонал-націоналізму. Втім, широкого наукового розповсюдження людська тератологія не отримала. Як і не отримали системного і широкого висвітлення (не зважаючи на велику кількість окремих наукових робіт) ідеологічні патології більшовиків. Нова «путинська реальність» вкотре поставила питання про виявлення історико-культурологічних та правових основ політичних режимів, виправдання їх істинних задач під аксіологічними доробками європейських мислителів. Таке дослідження ускладнюється тим, що всі тоталітарні ідеології поєднують в собі комплекс міфологем з раціональним обґрунтуванням «прогресивно-історичних» процесів. Нерозробленим питанням цієї теми є теоретична розробка правових основ тоталітарних систем, штучна метаморфоза європейських наративів з демократично-ліберальними принципами до деспотичних міфологем пролетаріату. Одним з творців радянсько-пролетарської міфологеми є російсько-радянський правознавець, один з авторів першої конституції РСФРР (1918 р.) Михайло Рейснер (1868-1928).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З кінця ХХ ст. Рейснеровська спадщина оцінюється з двох позицій. Більш відома група вчених (В.А. Бачінін, І.А. Ісаєв, Н.М. Золотухіна, О.Е. Лейст, В.С. Нерсесянц) характеризує її як апологета більшовізму. Вони доводять, що його концепція «інтуїтивного права пролетаріату» стала теоретичним обґрунтуванням сталінського правозастосування в судочинстві, необмеженого права судів не застосовувати писані джерела права. Друга група вчених (О.М. Мироненко,

В.П. Горбатенко, О.О. Скібіна, І.Л. Данілевська) дотримується більш зваженої позиції. На базі багатоаспектних досліджень вони роблять галузеві висновки і не абсолютують зв'язок теоричних розробок вченого з його історичними наслідками. Ця група дослідників розглядає рейнеровські концепти конституційної, правової держави, примат представницьких органів в ній, принципи верховенства права, теорію правосвідомості та правової ідеології.

Виходячи з прагнення знайти об'єктивні підходи до розвідки спадщини вченого і враховуючи недослідженість теми у вітчизняній науці, автор визначає **мету статті** – розкрити державно-правову теорію М. Рейснера.

Виклад основного матеріалу дослідження. М. Рейснер ґрунтує свою теорію на гегелівській філософії, соціології позитивізму, марксизмі, втім відправну роль в його наробках належить психологічній школі права: Л. Кнапп, Т. Тард, С. Бірлінг, Л. Петражицький. Останній починає свою концепцію з аналізу етичних формул давніх римлян: *bona fides* (добра воля), *boni mores* (добра совість), *aeguitas* (рівність, справедливість, благородство). На його думку, через ці формули виникає інтуїтивне право, яке є «усвідомлення і переживання власної духовної гідності, честі, свободи вибору. Таке переживання є індивідуальним переживанням кожного. Воно існує в нас, а не поза нами» [1, с. 20]. Відтак, в теорії Л. Петражицького право є психологічним феноменом, яке трансформується в масові уявлення, які визначають статеві, вікові та професійні права членів спільноти. В ході людської взаємодії виникає плинний психологічний зв'язок, який формує «народний дух», звичай народу.

Теорія держави у Л. Петражицького теж базується на інтуїтивному праві. Внаслідок атрибутивної природи інтуїтивне право вимагає створення засобів компенсації та виплат за невиконаний обов'язок. В свою чергу, останній фактор вимагає наявності спроможної влади. Це психологічно легітимізує виникнення держави, яка виступає «як соціально службова влада». Вона не є «волею», яка може робити все що завгодно, спираючись на силу, а є «приписуваним відомим особам правовою психікою цих осіб та інших, загальне право велінь та інших дій на підвладних для виконання обов'язку турботи про загальне благо» [2, с. 8].

Поряд з утворенням держави виникає позитивне право, що має свій початок в імперативно-атрибутивному переживанні, яке містять в собі уявлення нормативних фактів в якості ключових обов'язків. Позитивне право, на думку Л. Петражицького, має формальні ознаки і відсторонений характер, і тому потребує інтелектуальної обґрунтованості й підтримки зовнішнього авторитету. Відтак, два види права в теорії Л. Петражицького формуються з етичних емоцій людини, які визначають їх сенс. Тому вчений вважав, що будь-які соціальні зміни залежать від інтуїтивної складової індивіда, від його спроможності змінювати свою психологічну оптику. Будь-яка соціально-політична деформація може відбутися лише тоді, коли індивіди психологічно сприймуть ідею реформувати свої відчуття справедливого і благого.

М. Рейснер включає концепти Л. Петражицького в свою теорію, але доповнює її ідеєю З. Фрейда, що світоглядні ідеали і соціокультурні феномени є наслідком творчого процесу підсвідомого [3, с. 27]. Як прояв волевих здібностей всеосяжного життя, підсвідоме надає людині перші суб'єктивні ідеї (фантазми) справедливого і благого. Їх змістовне навантаження розкриває ключові особливості майбутньої структури суспільної правосвідомості або правової ідеології. Втім, первісні ідеї мають протилежні сенси, мету і окремі механізми реалізації. Так, справедливість має безперечно авторитарну природу, «формальний початок урівняння і рівності» «ап'іорний, самодостатній і загальний характер, який дозволяє її зробити вихідним пунктом для абсолютних і категоричних суджень» [3, с. 132]. В свою чергу ідея блага одночасно визначає соціальні поняття рівності і нерівності. Благо мінливе, оскільки має тимчасовий характер і завжди поділяється на два полюси: загальне і суб'єктивне, які протистоять один одному і тому потребують компромісу сенсів. Остаточною ідеєю права виснуває справедливість, яка володіє безперечним, владним авторитетом, «ап'іорним, самодостатнім і загальним характером, який дозволяє її зробити вихідним пунктом для абсолютних та категоричних суджень» [3].

Передує праву правова ідеологія, яка визначає «формулу справедливості», – вказує «напрямок, в якому відбувається перекручення та заломлення правового відображення» [4, с. 253]. Правова ідеологія сама в собі є агоністичним феноменом. Роз'яснюючи сутність правової ідеології, вчений пише, що ««формула справедливості»: «або-або», – ультиматум і альтернатива; формула блага: «і-і» – поступка і примирення: перша має бойовий, друга – мирний електричний характер... перша є форма, друга – зміст» [4, с. 143]. Відтак, поєднання двох агоністичних первісних ідей в правовій ідеології створює сенсовий компроміс, який затверджується в світоглядній перцепції людей і визначає принципи і напрями соціокультурних відносин спільнот.

Правова ідеологія має три історичні доби і методи: містичний (базується на внутрішньому досвіді людей і панує в релігійній свідомості), естетико-романтичний (виходить з зовнішньої ідеалізації сприйняття дійсності) та раціональний (базується на принципах узагальнення та логіці, спрямований на виявлення однорідних явищ, що мають загальні ознаки) [5, с. 171].

Таким чином, в рейнеровській теорії право є наслідком правової ідеології. Право є «справедлива влада людей над людьми» [3, с. 133]. Ця формула «покриває всі визначення права як влади, через те, що воно і є нормованою владою; всі визначення, що виходять зі свободи (Кант, Гегель)... водночас [ця формула визначає] певні межі праву, яка є справедливою владою на відміну від самої справедливості, яка є лише

організуючим і розподільним моральним принципом. З цього боку встановлюється необхідний зв'язок між правом, як мінімум моральності (Еллінек, Солов'йов) і самою моральністю, між моральністю, що реально втілена у праві, і моральністю, як є вічним принципом, метою чи теологією права (Пікар, Гірке)» [3, с. 136].

Одночасно М. Рейснер вказує на внутрішню побудову права. В ньому існують два елементи: «по-перше, вольовий бік чи одностороннє «суб'єктивне право» і, по-друге, знаходження загального правового ґрунту та створення за допомогою угоди двостороннього «об'єктивного права». Лише там можлива правова боротьба, де є можливість знаходження такого ґрунту» [4, с. 267].

«Об'єктивне право» є результатом компромісу, яке вперше було сформовано в економічній площині, де сторони конфлікту мусили визначити свої господарські інтереси і тим сформувати нову форму права. Відтак, замкнуті правові ідеології, етичні інтерпретації справедливого формували вищу надбудову, яка ставала більш розвинутим правом. В цьому сенсі М. Рейснер помічає, що «суперечка між двома замкнутими та непримиренними «правами» завершується тим, що якесь вище правове судження залучає до справи нові правові цінності, створює завдяки їм новий еквівалент, або одиниці відшкодування і робить акт врівноваження, що має властивості безперечного та остаточного рішення» [4, с. 57].

Таким чином, М. Рейснер тлумачить право як систему соціально-історичних компромісів, результат рухливої правосвідомості, яка спирається на «поняття правди, справедливості та рівності в розподілі та урівнянні між людьми та речами» [6, с. 51]. Теорія вченого визначає історичну генезу права на певні періоди, які розкривають трансформацію права з докласового суспільства до утворення права класового суспільства і різних форм держави. Перший період – докласовий, доба первісного мислення і родових відносин, де правова ідеологія виконувала одну всеохоплюючу функцію – забезпечення цілісності роду. В цю добу правова ідеологія не передбачала захист індивіда – її ключовою ідеєю було досягнути врівноваження заподіяної шкоди та покарання винного в несправедливості. Правова ідеологія в родовій спільноті виявлялась у формі «кровної помсти», «Божого суду» – двоюбою обвинувачених у несправедливості. Отак, родовою формою правової ідеології стає пряма рівність індивідів одного роду. В абсолютному сенсі в цю добу право не отримала своїх онтологічних ознак і мало непримиренний, ригідний і примітивно-математичний характер.

Другий період – де право отримує свої онтологічні ознаки. Вони формуються у процесі міжродових відносин, які відсторонювали внутрішні принципи справедливості і «кровну помсту» та стосувалися господарських питань, що вимагали знайдення компромісу в первісних ідеях. Господарські конфлікти змушували знати визначати авторитетних посередників або створювати третейські суди. Остання інституція виступила механізмом тлумачення родових звичаїв та формування правових компромісів, які закладали основу новій правовій ідеології. При цьому рішення третейських судів виходило не з інтересів сторін, а з позиції відновлення права та його пропорційності.

Наступна доба – класове суспільство, яке розмежує загальну правову ідеологію на окремі класові ідеології. Первісно класове суспільство існувало в становій формі, де кожний стан користувався визначиними привілеями. В цьому сенсі, помічає М. Рейснер, «ми вперше зустрічаємося з початками класового права, до того ж у найближчому зв'язку з розцінкою членів вищого класу та представників державної влади з точки зору їх становища у загальному зв'язку соціальної ієрархії, або, інакше кажучи, геометричної справедливості. При цьому слід зазначити, що вона уточнюється ще тим, що бере до уваги як ранг так і клас потерпілого, а й соціальне становище кривдника» [4, с. 81].

Завдяки формуванню класового розмежування формується нова ідея держави. Поруч з формуванням інтуїтивного і третейського права в спільнотах затвердилась колективне уявлення про існування єдиної верховної влади, яка поділялась на велику кількість менш легітимізованих влад. Це уявлення сформуло соціальну практику, публічну взаємодію підкорених і правителів. Ця практика створила комплекс соціально-політичних взаємовідношень і ідеології, які стали основою держави. Сутнісними початками держави являються три соціально-психологічні чинники: психіка людей, уявлення про владу та її історичні ідеології, політична взаємодія людей в певному суспільстві, що є закономірним проявом перших двох чинників. Таким чином, держава є інтуїтивним фантазмом суспільства, що немає свого логічного і практичного завершення, оскільки це недосяжний ідеал [7, с. 323]. При тому складові ідеології держави: політична влада, населення (народ чи нація) та територія, що мають мінливий історичний характер, не впливають на її ідеалістичну сутність – держава завжди залишається інтуїтивним фантазмом суспільства. Саме інтуїтивні суспільні ідеали визначають сутність, структуру, основоположні закони (конституції) держава – вона первісно є уявною категорією, яка має свої коріння в підсвідомому прошарку суспільства.

Роз'яснюючи свою позицію з цього питання, М. Рейснер посилається на К. Зейдлера, який наголошував: «соціально-психологічні сили суспільства, що створюють державу, існують ще перед проголошенням конституції... Тому творці, що встановлюють конституцію, не творять довільно ні державу, ні конституцію, вони тільки сповіщають про завершення процесу розвитку, в результаті якого народжуються і держави, та їх конституції» [8, с. 125].

В добу класової держави право отримує свою третю форму. Її ключовою ознакою стає домінування пропорційної справедливості, яка передусім враховує інтереси пануючих суспільних прошарків і класів. Пропорційна формула справедливості санкціонує «заміну рівності нерівністю, але за умов зведення цієї

нерівності до одного загального дільнику та точного розподілу відомих благ, відповідно до пропорції наявних переваг» [4, с. 93]. Відтак, завдяки принципу пропорційної справедливості, право збалансовує суспільну цілісність та політичну єдність, гармонізує багатозначні визначення рівності, які вже сформовані соціальними прошарками. Пропорційне право отримує складну, гнучку і динамічну форму і базується на паралельно існуючих правопорядках окремих прошарків, на суб'єктивному праві народу. Відтак, третя форма права, як і держава, є комплексом класових компромісів, які пропорційно враховують переважну більшість інтуїтивних уявлень і не спирається на пряме насилля, а йде на поступки іншим правовим ідеологіям, і тим виконує примиряючу функцію [4, с. 107]. Основою державно-правового компромісу, централізації влади являється економічний чинник, необхідність зберігати наявні умови виробництва [4, с. 270-271].

З доби ранньобуржуазних відносин у формі «поліцейської держави» (Polizeistaat'a) починає утверджуватися абсолютистська держава. Вона є наслідком лукавої і насильницької політики пануючого класу над суспільством. Приховуючись гаслами загального блага, демократії, моральної досконалості людей панівний клас цієї доби сформував державу адміністративного деспотизму. В цьому сені М. Рейснер помічав: «до якої витонченості доходило поєднання «народного суверенітету» і природжених прав людини та громадянина з абсолютизмом показує хоча б блискучий досвід знаменитого Зоненфельса. Цей майстерний державний розум зумів неповторно перекласти мелодію Руссо та Монтеск'є на ноти лейб-австрійського Polizeistaat'a, виправдати палиці та шпіцрутени вченням енциклопедистів!» [8, с. 121-122]. Polizeistaat'a – це держава лицімерства і терору бюрократії, судового свавілля.

Відтак, Polizeistaat'a є свідомим підступом паразитуючого класу буржуазії та чиновництва, які руйнували основи суспільного компромісу. Найбрехливішим виявилось утвердження «поліцейської держави» в Російській імперії, яка була «лише копією європейської конституційної держави» [9, с. 100-101]. Породили цей тип держави буржуазні відносини, за яким приховується прегоратива індивідуального [8, с. 137], суб'єктивного уявлення про справедливе і блага, яке руйнує загальну правову ідеологію, будь-які можливості знайти суспільний компроміс. Завдяки цьому буржуазно-абсолютистський тип правової ідеології вичерпує свою історичну об'єктивність і повинен бути замінений іншою – колективістською ідеологією трудівників.

М. Рейснер відстоював марксистську ідею, згідно з якою з часу утвердження класового суспільства експлуатовані маси формували свою правосвідомість, яка виходила за будь-які офіційні рамки державного права. Правосвідомість трудівників поділяється ще на ряд вузьких соціальних прошарків. Одним з них є пролетаріат. Правознавець не надає визначення цьому терміну, втім надає особливість його відношення до правової ідеології. Пролетаріату огидна будь-яка правова ідеологія і позитивне право, він їх терпить заради збереження існуючих виробничих відносин. Цей стан «терпіння» є однією з основ існування класової держави. Втім, головною ознакою пролетаріату вчений вважав відсутність правотворчості, він «несе надзвичайно мало завершених правових формулювань, він несе революційну правосвідомість» [4, с. 273-274].

Революція в Російській імперії, на думку вченого, стала можливою завдяки пролетарській диктатурі. Втім, слідуючи за ленінською тезою Рейснер стверджує, що диктатура є тимчасовою необхідністю і як тільки радянська влада утвердиться в країні необхідність в ній відпаде. У подальшому держава зникне і буде замінена вільною асоціацією трудівників («Велика родина комуністичного суспільства»), яка, без засобів примусу, буде існувати на основі трудової дисципліни та моральних переконань [10, с. 127].

Головним органом влади, на думку М. Рейснера, повинні стати Ради – органи диктатури трудівників і центрального управління. Втім, мислитель підкреслював, що слід визначити характер влади Рад, механізми і форми застосування ними примусу [4, с. 273-274]. Цю справу, замість законодавчого органа – парламенту, повинна зробити більшовицька партія, яка мусить «прагнути можливої гласності, публічної відповідальності та публічного контролю своїх дій та вчинків» [10, с. 173]. Тобто, для обговорення нової правової ідеології, партія повинна бути демократично відкритою.

Суб'єктом обговорення радянських законів може бути не національні об'єднання, а трудові територіально-господарські організації. «Не окрема людина важлива, помічає вчений, а та організація, до якої вона належить; думка не окремих робітників і селян, а тих фабрично-заводських комітетів, сільських товариств та комун, яким довірено важливі суспільні інтереси» [10, с. 122]. Робочо-селянські комітети на базі виборничих відносин, сформуують загальну правову ідеологію, новий правовий компроміс і нову безкласову асоціацію, створять централізовані органи управління без чіткого розподілу влади [10, с. 270-271]. Існуюче класове право зникне, адже більшовики прагнули відмінити право власності і занурити суспільство в родо-комуністичні відносини. В цьому комуністичному суспільстві затвердяться моральні норми робітників, адже вони не мають компромісів і повністю співпадають з їх інтуїтивним правом, їх уявленнями про справедливу працю.

Радянська судова система в рейнеровській концепції повинна поділятися на два окремі підрозділи: виборні народні суди і революційні трибунали, які покликані боротися з ворогами радянського режиму. Народні суди мусять базувати свій вирок на «народній совісті» присяжних засідателів. Вчений вважав, що революційні трибунали і народні суди є проявом революційної правосвідомості, «вищою формою правової держави», оскільки допускають в своїх процесах інститут захисту і принцип суворого дотримання

процедури [11, с. 165]. Втім, обидва типи суду, на думку М. Рейснера, можуть використовувати принцип «інтуїтивного права пролетаріату», тобто виносити вироки без джерела права на свій морально-інтуїтивний розсуд.

Висновки. М. Рейснер розробляв психологічну концепцію тріступінчастого розвитку права: первородне інтуїтивне право, правова ідеологію, позитивне право і визначав історичні типи права: родове, третейське, міжродове, станове, абсолютиське, буржуазно-конституційне, радянське. Право є ключовим важелем розвитку суспільства, бо поєднує в собі три методи формування правової ідеології: містичний, естетико-романтичний та раціональний і є результатом суспільно-історичного компромісу підсвідомих ідеалів людства – про благо і справедливе. Держава теж являє собою втілення ідеальних уявлень в життя суспільства і є наслідком складних соціально-психологічних чинників та виробничих компромісів. Як ієрархічна структура держава може бути хибною – служити одному суспільному прошарку. Ця хибка виправляється впровадженням принципу верховенства права, конституційним устроєм або революцією. Більшовіський переворот змінив методологічну позицію вченого. Майже всі концепції його теорії отримують міфологічні ознаки. Слідуючи ленінським ідеям (пролетарської диктатури, нерозділення влад в Радах тощо). Майже всі його концепції отримують міфологічні ознаки, а відправні ідеї психологічної теорії права – інтуїтивне право індивідів та колективний пошук сенсів правової ідеології, нівельовані. Рейснеровські візії надавали монопольне право більшовіській партії на знання, легітимізували диктаторські методи та сенси «інтуїтивного права пролетаріату». В своїх висновках про історичну долю комуністичної держави і права М. Рейснер використовує гегелівську концепцію «згортання історичного розвитку» і пропонує повернути комуністичну спільноту до первісних родових форм життя людства. Проект «повернення» пропонував замість інтуїтивного права індивідів, колективістську міфологію «совісті трудивників», зникнення права і держави.

Перспективами подальших розвідок є дослідження візії вченого про верховенство права, конституційного ладу, виборчих механізмів та виявлення інволюцій психологічної теорії права М. Рейснера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Корчевна Л. О. Співвідношення моралі і права в ученні Льва Петражицького. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 16–22.
2. Атоян О. М. Ідея інтуїтивного права в концепції Льва Петражицького. *Юридичний вісник*, 2 (15). 2010. С. 8-11.
3. Рейснер М. А. Государство. Ч. I. Идеология и метод. 2-е изд., испр. и доп. М. : Издание Социалистической Академии общественных наук, 1918. 222 с.
4. Рейснер М. А. Право. Наше право. Чужое право. Общее право. Л.-М. : Тип. рабоч. изд. «Прибой», 1925. 276 с.
5. Скибина О. А. Государство и право как идеологические формы в учении М. А. Рейснера. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2012. № 11 (25): в 2-х ч. Ч. II. С. 170-174.
6. Рейснер М. А. Государство. Пособие к лекциям по общему учению о государстве. Ч. 2. Государство и общество. Ч. 3. Государственные формы. М.: Тип. т-ва И. Д. Сытина, 1912. 291 с
7. Тимошенко В. И. Теория государства в политико-правовой мысли Украины и России (конец XIX – начало XX вв.). монография. Чернигов: Издатель Лозовой В.М., 2014. 624 с.
8. Рейснер М. А. Основные черты представительства. Конституционное государство. С.-Петербург, Издание I. В. Гессена и прив.-доц. А.И. Каминка. 1905. С. 121-178.
9. Рейснер М. А. Русский абсолютизм и европейская реакция. СПб. : Книгоиздательство «Дело», 1906. 104 с.
10. Рейснер М. А. Основы Советской конституции. Лекции. М. : Изд. Акад. Генштаба Рабоче-Крестьянской Красной Армии, 1920. 338 с.
11. Данилевская И. Л., М. А. Рейснер о правовом государстве. *Труды Института государства и права РАН*. 2013. № 6. С. 152-168.

References

1. Korchevna, L. O. (2014). Spivvidnoshennia morali i prava v uchenni Lva Petrazhytskoho. [Correlation of morality and law in the teachings of Lev Petrazhytskyi]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 2. 16–22. [in Ukrainian].
2. Atoian, O. M. (2010). Ideia intuityvnoho prava v kontseptsiii Lva Petrazhytskoho. [The idea of intuitive law in the concept of Lev Petrazhytskyi]. *Yurydychnyi visnyk*. 2 (15). 8-11. [in Ukrainian].
3. Reisner, M. A. (1918). Gosudarstvo. [State]. Ch. I. Ideologiya i metod. 2-e izd., ispr. i dop. 222. [in Russian].
4. Reisner, M. A. (1925). Pravo. Nashe pravo. Chuzhoe pravo. Obschee pravo. [Law. Our right. Someone else's right. Common law]. 276. [in Russian].
5. Skibina, O. A. (2012). Gosudarstvo i pravo kak ideologicheskie formy v uchenii M. A. Reysnera. [State and law as ideological forms in the teachings of M. A. Reisner]. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i*

yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. № 11 (25): v 2-h ch. Ch. II. 170-174. [in Russian].

6. Reysner, M. A. (1912). Gosudarstvo. [State]. Posobie k lektsiyam po obschemu ucheniyu o gosudarstve. Ch. 2. Gosudarstvo i obschestvo. Ch. 3. Gosudarstvennyie formy. 291. [in Russian].

7. Tymoshenko, V. I. (2014). Teoriya gosudarstva v politiko-pravovoy myisli Ukrainyi i Rossii (konets XIX – nachalo HH vv.). [Theory of the state in the political and legal thought of Ukraine and Russia (late XIX - early XX centuries)] monograph. 624. [in Russian].

8. Reysner, M. A. (1905). Osnovnyie chertyi predstavitelstva. [The main features of representation]. Konstitutsionnoe gosudarstvo. 121-178. [in Russian].

9. Reysner, M. A. (1906). Russkiy absolyutizm i evropeyskaya reaktsiya. [Russian absolutism and European reaction]. 104. [in Russian].

10. Reysner, M. A. (1920). Osnovyi Sovetskoy konstitutsii. [Fundamentals of the Soviet Constitution]. 338. [in Russian].

11. Danilevskaya, I. L. (2013). M. A. Reysner o pravovom gosudarstve. [M. A. Reysner on the rule of law]. *Trudyi Instituta gosudarstva i prava RAN.* № 6. 152-168. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції: 11.05.2021

УДК 342.9

Сніжана Верба,
аспірантка кафедри безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету
<http://orcid.org/0000-0002-5676-980X>

ДО МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (АНАЛІЗ ДОРОБКУ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ)

У даній роботі розглянуто питання методології, її сутності, структури, окремих методів дослідження проблем права. Метою даної статті є аналіз і розкриття сутності та деталізація системи ключових методів наукового пізнання в сучасних наукових дослідженнях. Проведено паралель між методами та методикою. Акцентовано увагу на теоріях і понятійно-категоріальному апараті юридичної науки. Розглянуто точки зору на дану проблематику різних вчених.

У висновках зазначено, що поняття та категорії юриспруденції, зафіксовані у відповідних термінах і визначеннях, є одним із головних «інструментів» наукового правового дослідження. Обґрунтування методологічних засад дослідження держави і права сприятиме оптимізації процесу наукового пізнання, підвищить рівень, результативність і якість спланованого пошуку в цілому. Тому розробка методології даної наукової тематики є її визначальним завданням визначеного дослідження.

Методологія наукового пізнання відіграє значну роль у сприйнятті нових змін реальної соціальної дійсності, у тому числі у сфері правових відносин. Методологія пізнання і перетворення сучасного українського права, ґрунтуючись на результатах попередніх теоретичних досліджень, дає нам новий погляд на розуміння даного явища, його реальної сутності.

Розвиток методології – одна зі сторін розвитку науки в цілому. Будь-яке наукове відкриття має не тільки предметний, а й методологічний зміст, оскільки це пов'язано із критичним переосмисленням існуючого апарату понять, передумов і підходів до інтерпретації об'єкта, явища, що вивчається. Тому дослідження методології загалом та методології юридичної науки, зокрема, має першочергове, фундаментальне значення для наукової розробки теми наукового дослідження з проблем правового забезпечення наукової діяльності в Україні.

Ключові слова: методологія, метод, правила, прийоми, пізнання.

Verba S. TO THE METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH (ANALYSIS OF THE WORK OF CONTEMPORARY SCIENTISTS)

The issue of methodology, its essence, structure and criteria for division into types is considered in this paper. The purpose of this article is to analyze and reveal the essence and detail of the system of key methods of scientific knowledge in modern scientific research. A parallel between methods and methodology is drawn. Emphasis is placed on theories and the conceptual and categorical apparatus of legal science. The viewpoints of various scientists on this issue are considered.

The conclusions state that the concepts and categories of jurisprudence, recorded in appropriate terms and definitions, are one of the main "tools" of scientific legal research. The justification of the methodological foundations of the research of the state, its principles, approaches, the system of categories, establishing the content of the methodology, clarifying the essence of the main methods and the level of their application will contribute to the optimization of the process of scientific knowledge, will increase the level, effectiveness and quality of the planned search as a whole. Therefore, the development of the methodology of this scientific topic is its defining task of the specified research.

The methodology of scientific knowledge plays a significant role in the perception of new changes in real social reality, including in the field of legal relations.